

Bronicki, Andrzej

Wyniki badań wykopaliskowych w Podhorcach, pow. hrubieszowski, stan. 35

Archeologia Polski Środkowowschodniej 10, 29-40

2008

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Bronicki

Wyniki badań wykopaliskowych w Podhorcach, pow. hrubieszowski, stan. 35

Wstęp

W roku 2007 Karpacka Spółka Gazownicza z Tarnowa kontynuowała prace związane z doprowadzeniem gazu z Ukrainy do Polski (por. A. Zakościelna 2006; M. Piotrowski, T. Wiśniewski 2006; M. Szeliga 2006; T. Klisz 2006; J. Wróbel 2006). Tegoroczny odcinek budowlany brał swój początek w okolicy wsi Moroczyn, zaś kończył się w Werbkowicach – obie miejscowości na terenie pow. hrubieszowskiego. Obejmował on łącznie ok. 16,5 km. W związku z tym, że przebieg gazociągu kolidował z 18 stanowiskami archeologicznymi znanymi z wcześniejszych badań, prowadzonych w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Lublinie z Delegaturą w Zamościu zdecydował o przeprowadzeniu archeologicznych badań przedinwestycyjnych na tych stanowiskach. Całość prac inwestor powierzył firmie *Sub Terra* z siedzibą w Chełmie. Koordynatorem wszystkich działań badawczych był właściciel firmy – Wojciech Mazurek. Stanowisko 35 w Podhorcach badano wykopaliskowo w dniach 16-27 lipca 2007 roku przy upalnej pogodzie, pod kierunkiem Andrzeja Bronickiego¹.

Kontekst historyczny prowadzonych prac archeologicznych

Stanowisko nr 35 w Podhorcach, gm. Werbkowice, woj. lubelskie zostało odkryte w 1982 roku podczas syste-

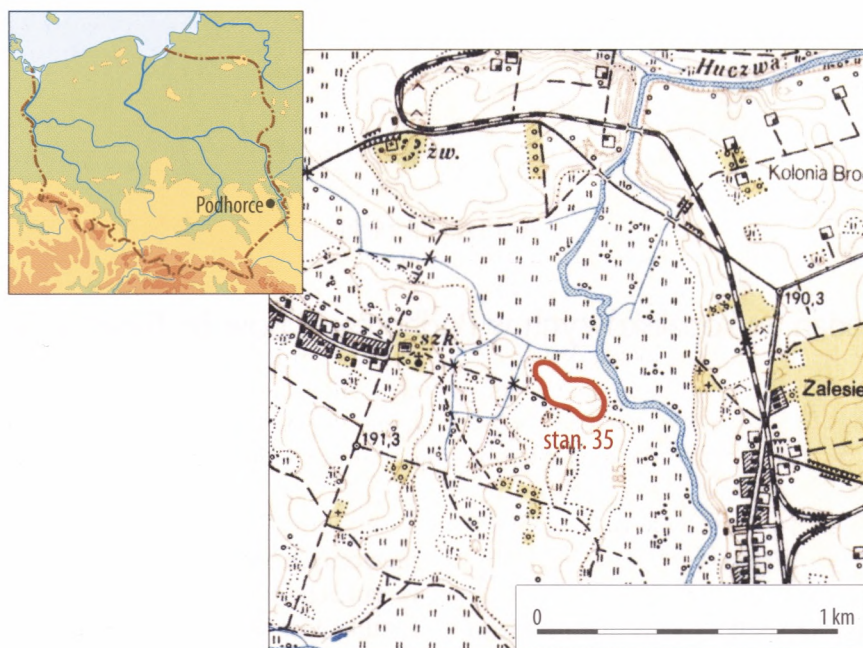
¹ Chronologię materiałów archeologicznych określił prof. dr hab. Andrzej Kokowski – Dyrektor Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie, któremu tą drogą składam serdeczne podziękowania.

matycznych badań powierzchniowych, prowadzonych w ramach AZP obszaru 87-93 przez pracowników i studentów ówczesnej Katedry Archeologii UMCS w Lublinie, którymi kierował A. Kokowski. Pozyskano spory zbiór ułamków glinianych naczyń oraz kilka zabytków krzemienych, dokumentujących wielokulturowy charakter osadnictwa. Najstarsze przedmioty powiązane z eneolitem, wskazując na ludność kultury ceramiki sznurowej, jako prawdopodobnych wytwórców naczyń, z których pochodziły pozyskane fragmenty². Zbiór zabytków „sznurowych” składa się z 28 ułamków oraz 3 okazów krzemienych. Stwierdzono liczną reprezentację kultury łużyckiej, datowaną na epokę brązu, złożoną z 27 fragmentów naczyń oraz niewiele ustępujący mu ilościowo zbiór kultury zarubinieckiej – z młodszego okresu przedrzymskiego. W jego skład wchodzi 21 ułamków. Ponadto wyróżniono fragmenty ceramiki datowane na okres rzymski (prawdopodobnie jego młodszą fazę C), w ilości 16 sztuk. Pięć ułamków nie posiada przynależności kulturowej. Zostały one zakwalifikowane do ogólnej kategorii materiałów pradziejowych³.

W roku 1991 powtórnie wizytowano stanowisko w ramach AZP. Również tym razem potwierdzono jego wielokulturowy charakter, ale w świetle analizy chronologiczno-kulturowej okazało się, że nie zidentyfikowano obecności materiałów kultury ceramiki

² Zabytki o prawdopodobnej przynależności do kultury ceramiki sznurowej zostały uwzględnione (już jako pewnie datowane!) przez Wiesława Komana w pracy omawiającej materiały tzw. kręgu kultur z ceramiką sznurową w Kotlinie Hrubieszowskiej i na Grzędzie Horodelskiej (W. Koman 1989, s. 67; mapa 2 – wklejka).

³ Znaleźiska z tych badań są przechowywane w zbiorach Instytutu Archeologii UMCS w Lublinie pod numerem inwentarowym: 2432.

Ryc. 1. Podhorce, pow. hrubieszowski. Lokalizacja stan. 35 (fragment mapy: Powiat Hrubieszów. Województwo lubelskie, skala 1: 25 000. Wydawca – Zarząd Topograficzny Szt.[abu] Gen.[eralnego]. Warszawa 1965).

Fig. 1. Podhorce, Hrubieszów district. Location of site 35 (fragment of a map of the Hrubieszów district. Lublin voivodship, scale 1: 25 000, published by Zarząd Topograficzny Szt.[abu] Gen.[eralnego]. Warszawa 1965).

sznurowej (?), kultury zarubinieckiej, jak również z fazy C okresu rzymskiego. Natomiast pozyskano zabytki o innej chronologii, niż zebrane w roku 1982. Są to ułamki naczyń datowane na wczesny okres epoki brązu (bez określenia przynależności kulturowej – czyli zapewne kultury mierzanowickiej lub strzyżowskiej; 12 fragmentów ceramiki i łuszczeń krzemienne), kultury trzcinieckiej (2 ułamki) oraz pojedyncze fragmenty znalezisk wczesno- i późnośredniowiecznych. Dziesięć zabytków glinianych nie posiada bliższych określeń chronologicznych (kategoria: materiały pradziejowe). Ponadto zebrano stosunkowo liczny zbiór znalezisk kultury łużyckiej z epoki brązu (13 egzemplarzy), co jest zgodnie z wynikami uzyskanymi poprzednio, w roku 1982⁴.

Zakres prac archeologicznych w roku 2007

Celem badań było wykopaliskowe rozpoznanie trasy planowanego gazociągu. Wytyczono wykop o długości 100 m oraz szerokości 2 m. Przeciął on w poprzek całe

stanowisko od stoku cypla od strony Huczwy na NE do obniżenia bezodpływowego na SW. Podzielono go na odcinki badawcze o długości po 10 m każdy, w obrębie których inwentaryzowano pozyskiwany materiał z warstwy kulturowej oraz lokalizowano obiekty nieruchome. Warstwę wierzchnią – humusu współczesnego oraz stropową podglebia – usunięto pod nadzorem archeologicznym, przy pomocy koparki. Dalej eksploatację prowadzono ręcznie. Na poziomie stropu calca wyznaczono obiekty nieruchome. Tam, gdzie było to konieczne wykop poszerzono na wschód o dwa aneksy: nr 1 – o powierzchni 1 m², celem całościowego rozpoznania obiektu 2 i nr 2, aby zbadać wschodnią część obiektu 5 – o powierzchni 1,5 m². Wypełniska jam wybierano warstwami mechanicznymi (o miąższości ok. 10 cm), w obrębie wyznaczonych „połówek”. Materiały zbierano z poszczególnych warstw i „połówek” oddzielnie. Dokumentowano plany i profile jam (rysunkowo i fotograficznie) oraz wykonano rysunek całego wschodniego profilu wykopu.

Celem badań było ustalenie chronologii i faz zasiedlenia stanowiska przez reprezentantów kolejnych kultur archeologicznych (weryfikacja danych zaprezentowanych jako efekt badań powierzchniowych) oraz podjęcie próby określenia charakteru i intensywności osadnictwa w poszczególnych przedziałach czasowych.

⁴ Materiały z badań prowadzonych w roku 1991 pod kierunkiem Wiesława Komana są przechowywane w Delegaturze Zamojskiej Urzędu Ochrony Zabytków w Lublinie, pod numerem inwentarzowym: 6092.

Archeologiczne badania wykopaliskowe

Stanowisko znajduje się około 1 km na wschód od filialnego kościółka należącego do parafii Gozdów (pow. hrubieszowski), „zamykając” drogę gruntową łączącą pola ze wsią. Leży ono na lewo-brzeżnym, wybitnym cyplu otoczonym od W, WN, N, NE i E doliną zalewową meandrującą na tym odcinku Huczwy, wznoszącym się na wysokość do 4 m ponad jej dno. Od strony N i NE stok cypla stromo opada ku rzece. Od S stanowisko dotyka do niewielkiego, bezodpływowego zagłębienia. Wysokość bezwzględna wynosi ok. 186 m n.p.m. Stanowisko rozciąga się zgodnie z ukształtowaniem cypla w formie nieregularnej, obłej. Jego dłuższa oś biegnie z NW na SE i ma ok. 270 m długości, zaś krótsza, prostopadła – ok. 100 m (ryc. 1). Powierzchnię stanowiska należy ocenić na ok. 2,5 ha. Całość pokrywa czarnoziemna gleba lessowa.

Grunty, gdzie prowadzono badania wykopaliskowe znajdują się w NW części Kotliny Hrubieszowskiej, stanowiącej część Wyżyny Zachodniowołyńskiej (J. Kondracki 1980, s. 260, 345).

Obiekty nieruchome

W sumie zbadano relikty 6 jam (ryc. 2), przy czym pełnowartościowy, zbiór źródeł archeologicznych pochodzi zaledwie z trzech obiektów, w których znaleziono 54 fragmenty ceramiki (znacznie rozdrobnione, uniemożliwiające wykonanie rekonstrukcji form) oraz 37 bryłek polepy, 5 fragmentów kości i 4 zabytki

kamienne (tab. 1). Wypełniska trzech jam nie zawierały jakichkolwiek znalezisk antropogennych.

Obiekt nr 2 (ryc. 3A) został zlokalizowany w północnej części wykopu. W planie, od N jest to forma ćwierćkoła, dalej przechodząca w nieregularny owal. W przekroju pionowym rysował się kształt misowaty, o płaskim, poziomym dnie. Maksymalna długość wynosiła 120 cm (W–E), zaś szerokość – 96 cm (N–S). Miąższość sięgała wartości 22 cm. Wypełnisko stanowiła ziemia ciemnopopielata z plamami brunatnoczarnymi i jaśniejszymi – calcowymi. Brak śladów warstwowania. W wypełnisku znaleziono wyłącznie materiał ceramiczny kultury lubelsko-wołyńskiej (ryc. 3B: 1-3) w ilości 21 sztuk oraz bryłkę polepy. Prawdopodobnie była to jama gospodarcza (piwniczka?) we wnętrzu nieuchwyconego budynku lub obok niego.

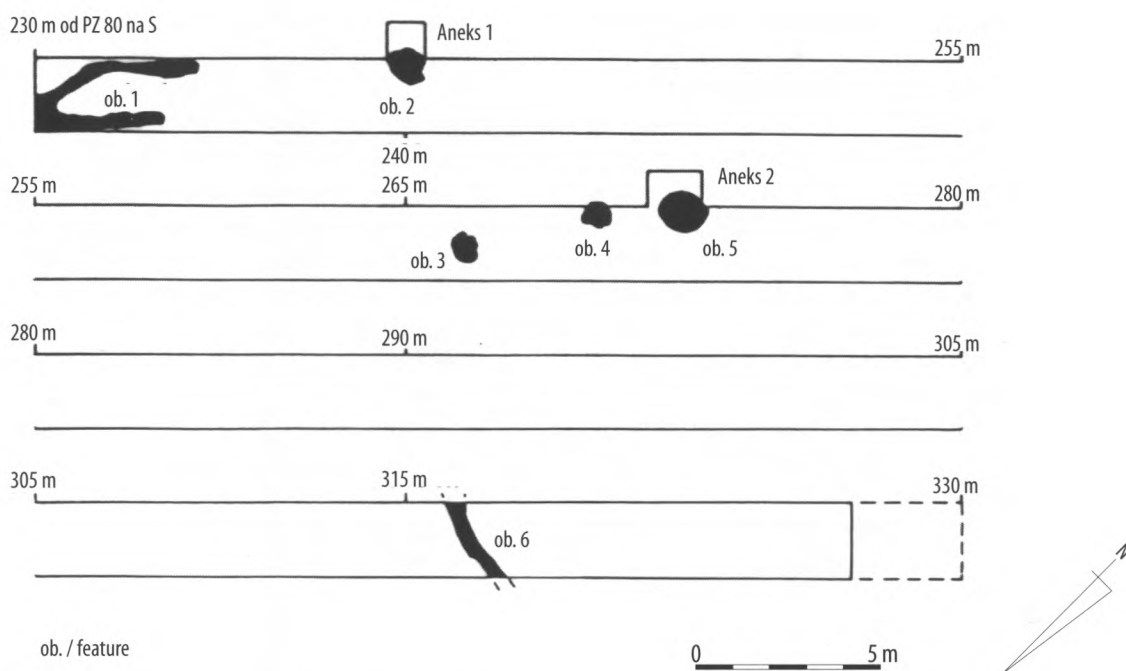
Obiekt nr 5 (ryc. 4A) został zlokalizowany w środkowej części wykopu. W planie – forma prawie idealnie owalna. W przekroju pionowym – kształtem przypominał misę o płaskim, poziomym dnie. Maksymalna długość wynosiła 134 cm, szerokość – 110 cm. Miąższość sięgała 46 cm. Wypełnisko stanowiła brunatno-czarna ziemia z jaśniejszymi, calcowymi plamkami (norki po zwierzętach ryjących). Brak śladów warstwowania. W wypełnisku znaleziono ułamki naczyń różnych kultur: lubelsko-wołyńskiej – 2 sztuki (ryc. 4B: 1), trzcinieckiej – 19 sztuk (ryc. 4B: 3), łużyckiej – 1 sztuka (ryc. 4B: 2), także polepę z odciskami drewnianych konstrukcji – 36 sztuk, zabytki kamienne – 3 sztuki oraz 4 fragmenty kości. Na dnie jamy wystąpiły ułam-

Tablica 1. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Zestawienie ilościowe znalezisk pozyskanych podczas badań wykopaliskowych.

Table 1. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Quantitative survey of artefacts found during excavations.

Jednostka eksploracyjna	Ceramika								Krzemienie	Polepa	Inne
	KL-W	WB	KS	KT	KŁ (Ha)	GC (faza A2)	OR (faza starsza – do poł. II w.n.e.)	pradzieje			
Wykop 1	30	1	1	27	30	–	37	7	5	3	kość, ząb, kamień
Aneks 2	–	–	–	–	3	–	2	–	–	–	–
Obiekty (łącznie)	23	–	–	19	1	3	4	4	–	37	5 kości, 4 kamienie
Razem	53	1	1	46	34	3	43	11	5	40	6 kości, ząb, 5 kamieni
Łącznie	192								10	80	12 kości, ząb, 10 kamieni

KL-W – kultura lubelsko-wołyńska / Lublin-Volhynia culture; WB – wczesny okres epoki brązu / Early Bronze Age; KS – kultura strzyżowska / Strzyżów culture; KT – kultura trzciniecka / Trzciniec culture; KŁ – kultura łużycka / Lusatian culture; Ha – okres halsztacki / Hallstatt Period; GC – grupa czernicyńska / Czerniczyn group; OR – okres rzymski / Roman Period.

Ryc. 2. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Zbiorczy plan obiektów nieruchomych. Rys. A. i A. Broniccy.

Fig. 2. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Location of non-portable features. Drawn by A. and A. Broniccy.

ki naczyń ze starszej fazy (do poł. II w. n.e.) okresu rzymskiego – 4 sztuki (ryc. 3B: 4), które datują obiekt. Jednego fragmentu ceramiki nie udało się określić chronologicznie. Jama jest prawdopodobnie reliktem piwniczki pod domem lub w jego najbliższej okolicy.

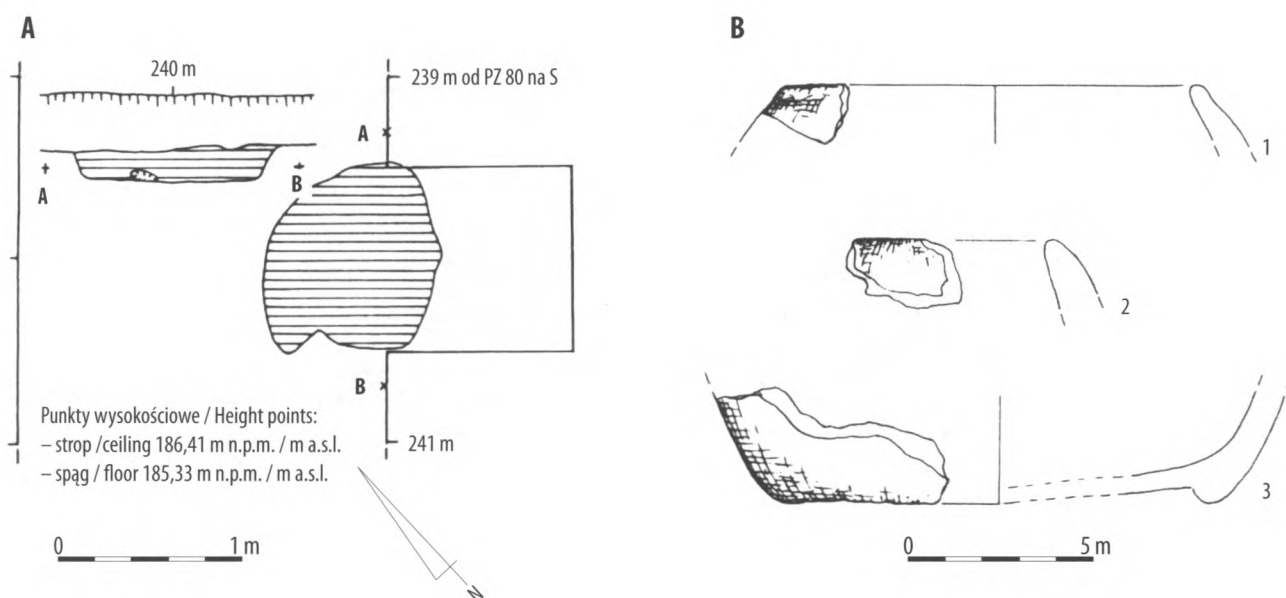
Obiekt nr 6 (ryc. 5A) – uchwycony częściowo – został zlokalizowany w południowej części wykopu. W planie – forma krzywoliniowa, wąska, przecinająca ukośnie wykop z NW na SE. W przekroju pionowym – przypomina literę „U”. Jego maksymalna szerokość wynosiła blisko 50 cm. W wypełniku w postaci brunatno-czarnej ziemi z jaśniejszymi plamkami (calcowymi) wystąpiły po 3 ułamki naczyń grupy czerniczyńskiej (ryc. 5B) oraz pradziejowe, bliżej nieokreślone. Jest to z pewnością zasypiana nora lisa, o czym może również świadczyć obecność czaszki małego gryzonia – obiektu polowań tego zwierzęcia. W wypełniku znalazł się oprócz tego kamień.

Warstwa kulturowa

W układzie warstw wyróżniono cztery jednostki stratygraficzne. Są to:

1. **humus** – współczesna oranina, ciemnoszary less; miąższość wynosiła ok. 30 cm, występując na całym przebiegu wykopu;
2. **podglebie** – less ciemnobrunatny, prawie czarny; warstwa potwierdzona poniżej humusu współczesnego do 95 cm (mierząc od powierzchni obecnego gruntu);
3. **warstwa spływowa** – ciemnobrunatny, prawie czarny less, bardzo podobny do podglebia; jednostka potwierdzona w północnej części wykopu; na odcinku ok. 6 m; głębokość od ok. 30 do 85 cm (przy skraju N wykopu) i 55 cm (w odległości 5 m na S od tegoż skraju);
4. **calec** – warstwa naturalna o barwie beżowej lub popielato-beżowej; wystąpiła na całym przebiegu wykopu; poziom stropu był zróżnicowany: między 236 a 254 m, jest to warstwa 25-30 cm (efekt długotrwałej orki i erozji); na tej długości nie było podglebia; na innych odcinkach strop calca zalegał zdecydowanie głębiej – 50-80 cm (poza skrajem N, gdzie sięgał jeszcze niżej, bo podglebie nakrywała tu warstwa spływowa).

Materiał archeologiczny z podglebia oraz warstwy spływowej (pozyskany w wykopie i aneksie nr 2) jest wielokulturowy. Są to znaleziska datowane od środkowego neolitu (kultura lubelsko-wołyńska) do okresu rzymskiego (faza starsza – do poł. II w. n.e.). W sumie znaleziono 138 ułamków naczyń, 5 zabytków krzemiennych, 3 bryłki polepy, 2 fragmenty kości zwierzęcych (w tym ząb) oraz znalezisko kamienne (tab. 1).

Legenda – dotyczy ryc. 3-5 / Legend – to fig. 3-5:

- humus współczesny (ciemnoszara gleba lessowa) / modern humus (dark-grey loess soil)
- podglebie (warstwa wmywania; less ciemnobrunatny, prawie czarny) / subsoil (dark-brown, almost black loess)
- wkop zwierzęcy / animal burrow
- intensywnie brunatnoczarna ziemia z jaśniejszymi, calcowymi plamkami (ślady działalności zwierząt ryjących; wypełniska obiektów: 1, 5, 6) / intensly dark-brown soil with lighter, virgin soil patches (traces of activity of burrowing animals fillings of features 1, 5, 6)
- ciemnopopielata ziemia z plamami brunatnoczarnymi i jaśniejszymi calcowymi (wypełnisko obiektu 2) / dark-grey soil with brown-black and lighter virgin soil patches (filling of feature 2)

Ryc. 3. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Obiekt 2: A – plan i przekrój. B – materiał zabytkowy: 1-3 – ułamki naczyń kultury lubelsko-wołyńskiej. Rys. A. i A. Broniccy.

Fig. 3. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Feature 2: A – plan and cross-section. B – relics: 1-3 – pottery sherds of the Lublin-Volhynia culture. Drawn by A. and A. Broniccy.

Niestety ceramika była bardzo rozdrobniona, co uniemożliwiło dokonanie rekonstrukcji form.

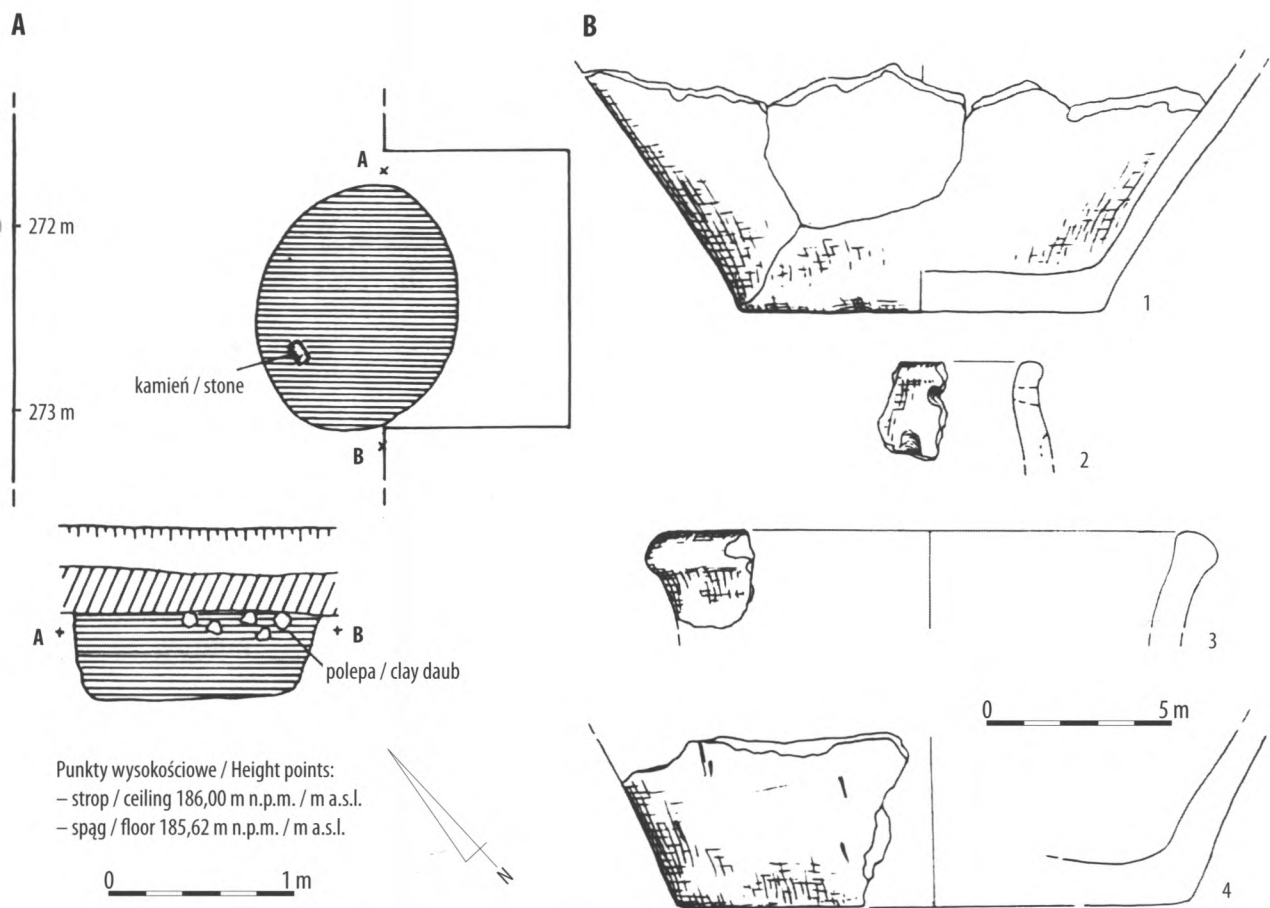
Ceramika kultury lubelsko-wołyńskiej

Jest to zbiór najliczniejszy, złożony z 53 elementów. Znajdźiska wystąpiły w mniejszym lub większym zagęszczeniu w obrębie bez mała wszystkich odcinków badawczych w warstwie kulturowej oraz w wypełniskach obiektów nr 2 i 5. Pierwszy z nich nie zawierał żadnych innych kulturowo znalezisk.

Trudno zidentyfikować formy naczyń, z których pochodzą pozyskane ułamki. Jednak zwięzające się ku krawędzi wylewy (ryc. 3B: 1, 2), niekiedy o nie-

wielkich średnicach powinny wskazywać na obecność czarek, niestety nieokreślonego typu. Wielkość średnicy jednego z nich – wynosi 11,5 cm. Ponadto stosunkowo spora reprezentacja ułamków cienkościennych, o grubości ok. 5 mm wspiera tę tezę. Do grupy materiałów „lubelsko-wołyńskich” zaliczono m.in. osobliwe dno, w którym ścianka boczna przy przejściu w płaszczyznę poziomą posiada nalepiony, półokrągły w przekroju pionowym wałek (ryc. 3B: 3) oraz spory fragment przydenny, gdzie ścianka tworzy z płaszczyzną poziomą delikatną „stopkę” (ryc. 4B: 1).

Masa ceramiczna zawiera domieszkę średnio- lub drobnoziarnistego tłucznia ceramicznego i/lub drobnego piasku. Powierzchnie zewnętrzne są gładkie

Ryc. 4. Podhorce, hrubieszowski, stan. 35. Obiekt 5: A – plan i przekrój; B – materiał zabytkowy: 1 – fragment naczynia kultury lubelsko-wołyńskiej (warstwa I); 2 – ułamek naczynia kultury łużyckiej (warstwa I); 3 – fragment naczynia kultury trzcinieckiej (warstwa II); 4 – ułamek naczynia ze starszego okresu rzymskiego (do poł. II w. n.e.; warstwa III). Legenda: patrz ryc. 3. Rys. A. i A. Broniccy.

Fig. 4. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Feature 5: A – plan and cross-section; B – finds: fragment of vessel from the Lublin-Volhynia culture (layer I); 2 – piece of vessel from the Lusatian culture (layer I); 3 – fragment of vessel from the Trzciniec culture (layer II); 4 – fragment of vessel from the old phase of the Roman Period (till the mid-2nd century, layer III). Key – see fig. 3. Drawn by A. and A. Broniccy.

albo lekko szorstkie. Przełamy są jedno-, dwu- lub trójbarwne.

Ceramika z wczesnego okresu epoki brązu

Pozyskano zaledwie jeden ułamek brzuścowy, pochodzący z nieokreślonego typologicznie naczynia.

Masa ceramiczna zawiera gruboziarnistą domieszkę tłucznia kamiennego. Powierzchnia zewnętrzna jest szorstka. Przełam – jednobarwny.

Ceramika kultury strzyżowskiej

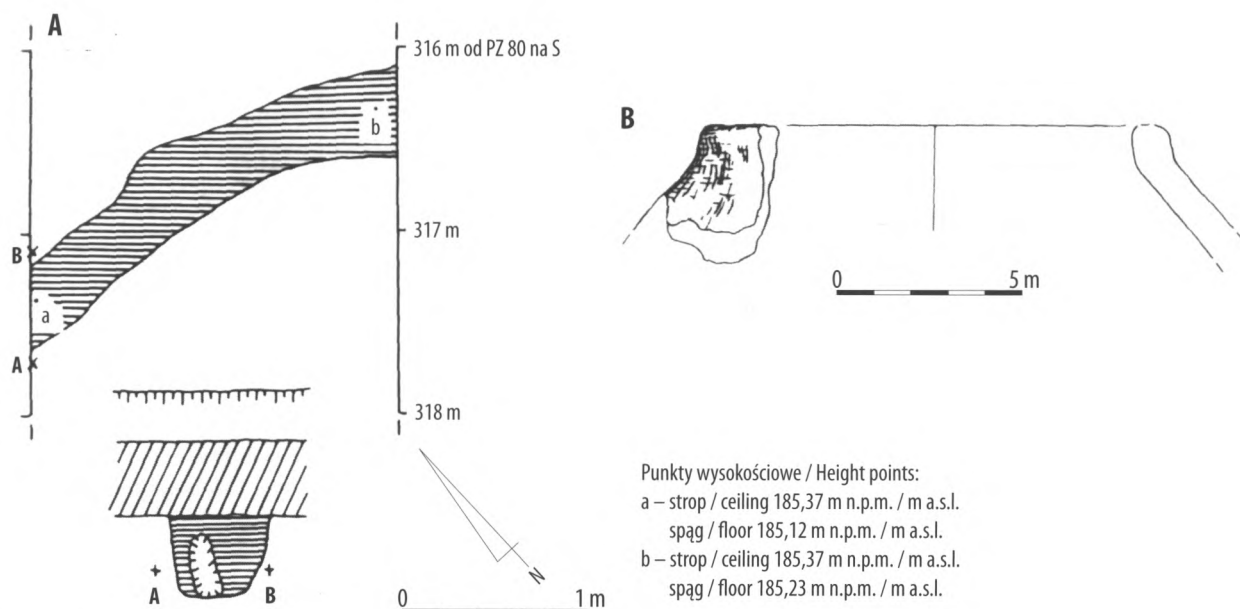
Jedyny pozyskany fragment brzuścowy stanowi element niezidentyfikowanego naczynia.

W masie ceramicznej jest widoczny średnioziarnisty tłuczeń kamienny. Ułamek posiada szorstką, miotłkowaną powierzchnię zewnętrzną. Przełam – jednobarwny.

Ceramika kultury trzcinieckiej

Większość ułamków znalezionych w warstwie kulturowej pochodzi z południowej części wykopu, jakkolwiek spotyka się również pojedyncze egzemplarze w części północnej oraz środkowej. Łącznie w warstwie kulturowej znaleziono 27 fragmentów. Najbogatszy w znaleziska był obiekt 5, gdzie w środkowej części zasypiska, na złożu wtórnym natrafiono na 19 ułamków.

Fragmenty wylewowe sugerują, że w większości pochodzą z form garnkowatych (tulipanowatych

Ryc. 5. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Obiekt 6: A – plan i przekrój; B – ułamek naczynia grupy czernicyńskiej. Legenda: patrz ryc. 3. Rys. A i A. Bronicy.

Fig. 5. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Feature 6: A – plan and cross-section; B – fragment of vessel from the Czernicyn group. Legend – see fig. 3. Drawn by A. and A. Bronicy.

i może innych; ryc. 4B: 3; 6: 1-3). Krawędzie zwykle są pogrubione od strony zewnętrznej. Zidentyfikowano naczynia, których średnice wylewów mieściły się w przedziale: 22-25,5 cm oraz 15,5 cm. Ornamentykę reprezentują wielokrotne, dookólne, żłobki poziome, żłobki ukośne oraz poziome, płaskie listwy plastyczne.

Masa ceramiczna zawiera w dużej ilości przeważnie średnioziarnisty tłuczeń kamienny. Spotyka się także ułamki z tłuczniem grubym. Powierzchnie zewnętrzne są zwykle równe i dość gładkie, niekiedy ze spękaniem biegnącym od dużych ziaren domieszki. Przełamy są jedno- i dwuwarstwowe.

Ceramika kultury łużyckiej

Znaleziska pochodzą przeważnie z warstwy kulturowej, z odcinków południowośrodkowych, ale nieco materiału zebrano także w części północnej wykopu. Łącznie z warstwy czarnoziemiu pozyskano 33 egzemplarze. Fragment (na złożu wtórnym) został znaleziony w górnej części wypełniska obiektu nr 5 (ryc. 4B: 2).

Wśród form naczyń daje się prawdopodobnie wyróżnić misę, zdobioną poziomym, prostokątnym stempelem (ryc. 7: 1) oraz naczynie beczułkowate (?) z otworkami poniżej krawędzi wylewu i niżej – odciskami palców (ryc. 4: 2).

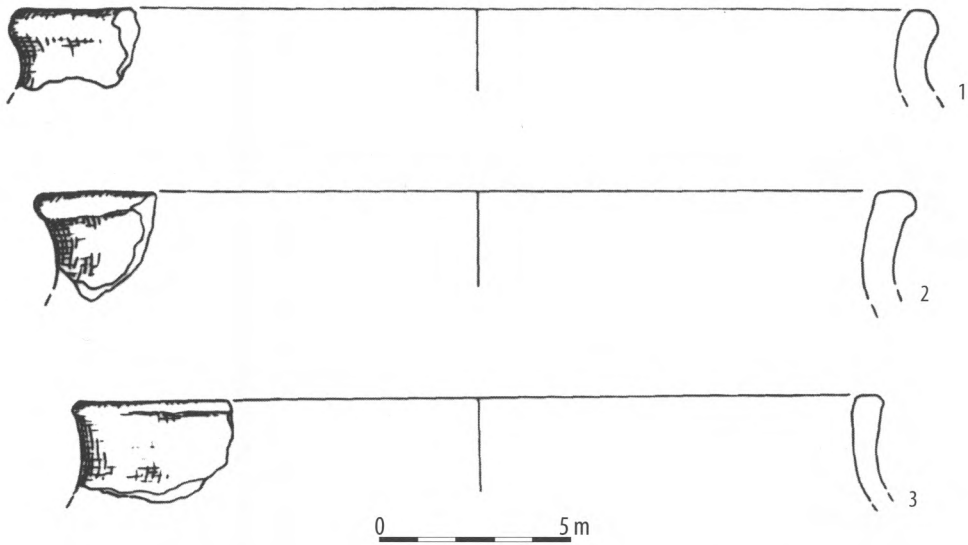
Masa ceramiczna zawiera domieszkę drobnego lub średnioziarnistego tłuczni kamiennego. Powierzchnie zewnętrzne są gładkie (np. jak w przypadku ułamka miski) lub szorstkie, niekiedy chropowate. Przełamy mogą być jedno-, dwu- lub trójwarstwowe.

Ceramika grupy czernicyńskiej

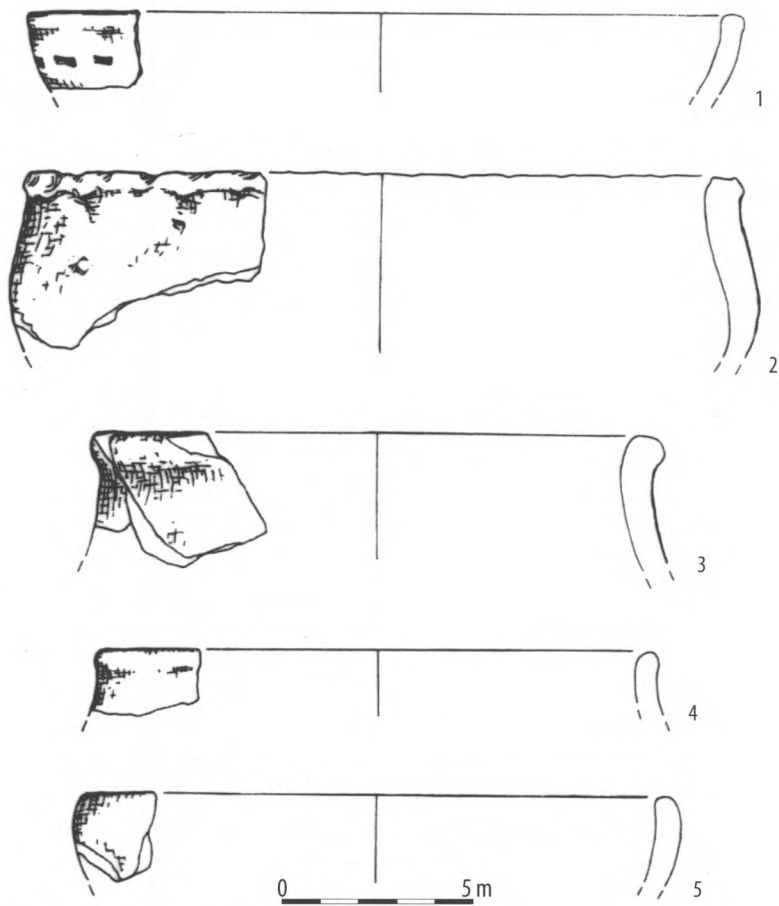
Wszystkie 3 zabytki pochodzą z wypełniska „obiekta” 6 – zasypanej nory zwierzęcej, czyli ze skrajnie południowej części wykopu, w pobliżu bezodpływowego zagłębienia.

Jeden wylewowy ułamek to fragment pochodzący prawdopodobnie z naczynia garnkowego o nieustalonych proporcjach (ryc. 5B), którego pionowa bardzo krótka szyjka przechodzi w baniasty brzusek o większej średnicy niż wylew mierzący 13 cm.

Pod względem technologicznym można tu wyróżnić dwie grupy ceramiki: ułamki cienkościenne, świetnie wypalone, obustronnie czarne, z przełamem jednowarstwowym, domieszką bardzo drobnego tłuczni kamiennego z mikią, o powierzchniach bardzo gładkich (ceramika stołowa) oraz z domieszką tłuczni kamiennego średnio- i gruboziarnistego, bez miki, przełame jednowarstwowym i szorstkich powierzchniach zewnętrznych (ceramika kuchenna).

Ryc. 6. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Materiały ceramiczne kultury trzcinieckiej pozyskane w warstwie kulturowej. Rys. A. Bronicka.
 Fig. 6. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Pottery material of the Trzciniec culture from the cultural layer. Drawn by A. Bronicka.

Ryc. 7. Podhorce, pow. hrubieszowski, stan. 35. Materiały ceramiczne z warstwy kulturowej: 1 – kultura łużycka; 2-5 – starsza faza okresu rzymskiego (do poł. II w. n.e.). Rys. A. Bronicka.
 Fig. 7. Podhorce, Hrubieszów district, site 35. Pottery material from the cultural layer: 1 – Lusatian culture; 2-5 old phase of the Roman Period (till the mid-2nd century). Drawn by A. Bronicka.

Ceramika ze starszej fazy okresu rzymskiego (do poł. II w. n.e.)

Materiały pozyskano głównie w środkowej i południowej części wykopu (34 sztuki) oraz śladowe ilości (3 sztuki) w części skrajnie północnej i 2 ułamki – w aneksie nr 2. Ponadto 4 egzemplarze wystąpiły w wypełnisku obiektu 5, w warstwie przydennej, co jest silną przesłanką, aby właśnie tak datować tę jamę.

Niestety nie można bez wielu zastrzeżeń powiązać tego materiału z konkretną kulturą.

Z aneksu nr 2 pochodzi przywylewowy fragment naczynia szerokootworowego (garnka?) o lekko pogrubionej krawędzi, na której u góry można się dopatrzeć szczypanego zdobienia (ryc. 7: 2). Ponadto pozyskano przynajmniej dwa ułamki naczyń garnkowych o wysoko umieszczonej największej wydętości, większej niż średnica wylewu (ryc. 7: 3, 4) i fragment wylewu misy (ryc. 7: 5). Oprócz tego, w wypełnisku obiektu 5 znaleziono spory fragment dna bez „stopki” (ryc. 4B: 4). Nie wiemy, z jakiej formy typologicznej pochodzi.

Tu również można wyróżnić dwie grupy technologiczne: pierwszą – reprezentującą cienkościenną ceramikę stołową – o drobnej domieszce tłuczni kamiennego, gładkich, często czarnych powierzchniach zewnętrznych, przełamach jednowarstwowych oraz drugą – kuchenną – gdzie w masie ceramicznej występuje średnioziarnisty tłuczeń kamienny, powierzchnia zewnętrzna jest nierówna i szorstka, niekiedy obmazywana, zaś przełam może być jedno- lub dwuwarstwowy.

Ceramika pradziejowa

Do tej kategorii należą małe, często o zniszczonych powierzchniach, z domieszką tłuczni kamiennego, niecharakterystyczne ułamki (11 fragmentów), których nie udało się przyporządkować do jakiegokolwiek kultury pradziejowej, gdyż niemożliwa była wiarygodna analiza technologiczna. W większości znaleziono je w południowej części wykopu i wypełnisku obiektu 6. Pojedynczy fragment wystąpił w obiekcie 5. Najpewniej pochodzą one z naczyń wytworzonych przez społeczności kultur, które zarejestrowano na stanowisku, datowanych na epokę brązu i żelaza.

Materiały krzemienne

Zbiór ten liczy 5 elementów. Są to wyłącznie niereuszowane odłupki wykonane w przewodzie z krze-

mienia wołyńskiego, jakkolwiek poświadczono także obecność pojedynczego okazu z krzemienia świeciechowskiego. Brak cech diagnostycznych nie pozwala na łączenie ich z konkretnymi kulturami archeologicznymi reprezentowanymi na stanowisku. Zabytki krzemienne znaleziono wyłącznie w warstwie kulturowej w południowej części wykopu.

Zabytki kamienne

Cztery znaleziska kamienne pochodzą z wypełnisk obiektów (trzy z jamy 5 i jeden z jamy 6), zaś jeden z warstwy czarnoziemiu. Okaz znaleziony w wypełnisku obiektu 5 posiada jedną ściankę ze śladami gładzenia. Niektóre egzemplarze są przegrzane. Na terenach lessowych kamienie o jawnokrystalicznej strukturze, a takie pozyskano, nie występują. Musiały, więc zostać przetransportowane z obszarów, gdzie spotyka się kamienie narzutowe, towarzyszące zwykle piaskom i glinom polodowcowym. Okaz ze śladami gładzenia mógł stanowić część rozcieracza, zaś pozostałe – były prawdopodobnie surowcem do pozyskiwania tłuczni służącego do schudzania masy ceramicznej. Też tę wspiera fakt przegrzania kilku z nich. O ile konstatacja ta jest słuszna, to zabytki kamienne (może poza gładzonym) należy datować na epokę brązu i/lub żelaza, gdy tłuczeń kamienny był najbardziej powszechną domieszką.

Polepa

Znaleziska tej kategorii pochodzą w zdecydowanej większości z obiektów: 5 – 36 brył oraz 2 – 1 sztuka. Zaledwie 3 znaleziono w warstwie kulturowej. Szczególnie interesujące są okazy pochodzące z wypełniska jamy 5. Wiele z nich posiada odciski okrągłych, drewnianych belek o zróżnicowanej średnicy. Najpewniej glina była użyta do uszczelnienia ścian domostwa, które stało w bezpośredniej bliskości obiektu (piwniczki) lub ponad nim. Po pożarze naziemnego budynku polepa trafiła do zasypiska. Jedna bryłka została znaleziona w warstwie przydennej, a zdecydowana większość w środkowej. Można sądzić, że zabytki te pochodzą z okresu rzymskiego i są datowane przez ceramikę z dolnej partii jamy na starszą fazę tego przedziału czasowego (do poł. II w. n.e.).

Znaleziska kostne

Są to najpewniej szczątki zwierzęce. Żadna kość nie nosi śladów obróbki. Są to, więc resztki pokonsump-

cyjne. Niestety nie wykonano analizy archeozoologicznej, dlatego nie znamy ich przynależności gatunkowej. Cztery fragmenty kości pochodzą z wypełniaka obiektu 5, jeden – z jamy 6, a dwa (w tym ząb) – z warstwy czarnoziemiu. „Obiekt” 6, uznany za norę zwierzęcą, zawierał czaszkę małego gryzonia, który mógł zostać upolowany przez jej mieszkańca (lisa?). Dwie kości w obiekcie 5 zlokalizowano w warstwie przydennej, co może sugerować, że mają one związek z „rzymskim” etapem zasiedlenia stanowiska.

Wyniki badań archeologicznych

Przekop gazowniczy objął niewielki procent całości stanowiska. Wnioski wypływające z tego faktu muszą być traktowane z dużą ostrożnością.

Północna część stanowiska archeologicznego prezentuje obecnie postać po zmianach, które były wynikiem długotrwałych prac polowych. Okazało się, że rejon ten został „zasypany” czarnoziemem, pochodzącym ze strefy południowej cypla. Bardzo stroma, północna skarpa jest tego efektem. W przeszłości (nieokreślonej) skarpa opadała ku dolinie zalewowej Huczwy bardziej łagodnie. Podczas wykopalisk stwierdzono istnienie dawnego strumyka, który okresowo odprowadzał nadmiar wody z pola. Dziś jego dno znajduje się sto kilkadziesiąt cm poniżej obecnego poziomu (nasuniętego) gruntu.

Zasób materiałów archeologicznych pozyskanych podczas wykopalisk potwierdził wielokulturowy charakter stanowiska. Dobrze poświadczono obecność ludności kultury lubelsko-wołyńskiej. Znalezione m.in. ułamki czarek (ryc. 3B: 1, 2), co sugeruje, że osada tej kultury funkcjonowała w jej klasycznej, II fazie (S. Kadrow, A. Zakościelna 2000, s. 213), czyli między 4000 a 3800 cal BC (tamże, s. 247, 253, ryc. 44). Plastyczne listwy, poziome i ukośne żłobki na fragmentach naczyń garnkowych kultury trzcinieckiej, z których część, mogła mieć kształt esowaty lub tulipanowaty, charakterystyczne pogrubione wylewy (ryc. 4B: 3; 6: 1-3) jak również zastosowanie domieszki w postaci tłuczni kamiennego, wskazują na klasyczną fazę rozwojową tej kultury (H. Taras 1995, s. 71), tj. od ok. 1600 cal BC (BA2/BB1 lub pocz. BB1) do ok. 1225 cal BC (pocz. III okresu epoki brązu – BD; tamże, s. 85). Pozostałości osadnictwa kultury łużyckiej poświadczają m.in. ułamek wylewu naczynia beczułkowatego (?) z otworkami pod krawędzią i palcowymi dołkami poniżej (ryc. 4B: 2) oraz fragment misy zdobionej prostokątnym stempelkiem (ryc. 7: 1). Pewną wartość chronologiczną, wobec „długotrwałości” przeżywania się mis typu reprezen-

owanego przez znalezisko z Podhorców (T. Węgrzynowicz 1973, s. 58-59), ma jedynie pierwszy ułamek. Pojemniki beczułkowate pojawiają się w IV okresie epoki brązu, ale wtedy są jeszcze rzadkie. Forma ta zaczyna dominować u schyłku V okresu epoki brązu i jest także bardzo popularna w okresie halsztackim, kiedy to często poniżej krawędzi wylewu znajdują się niewielkie otworki układające się w dookólny szereg i w takiej postaci naczynia te występują aż do końca funkcjonowania kultury łużyckiej (tamże, s. 61, 62). Pozyskano także nieco materiałów grupy czerniczyńskiej. Jedyńm znaleziskiem „charakterystycznym” jest wylew naczynia garnkowego o bardzo krótkiej, pionowej szyjce (ryc. 5B). Przypomina on niektóre ułamki naczyń pozyskanych w Wytyczniu, pow. włodawski (T. Mazurek, W. Mazurek 1998, s. 142, 143, ryc. 2: 5; 9) i pobliskich Werbkowicach-Kotorowie, pow. hrubieszowski (S. Sadowski 2007, s. 136, ryc. 1). To ostatnie stanowisko osadowe pochodzi z młodszej fazy rozwojowej tej grupy, datowanej na 2 poł. II i pocz. I w. p.n.e. (faza A₂ młodszego okresu przedrzymskiego; tamże, s. 139). Kolejny, młodszy zbiór zabytków ceramicznych reprezentują znaleziska o nieokreślonej przynależności kulturowej (ryc. 4B: 4; 7: 2-5), ze starszej fazy (do połowy II w. n.e.) okresu rzymskiego. W tym czasie sytuacja kulturowa w rejonie Kotliny Hrubieszowskiej nie jest jasna, gdyż należy liczyć się z obecnością przedstawicieli kultury zarubinieckiej, tzw. grupy zubryckiej (o cechach zarówno „przeworskich” jak i „zarubinieckich”), jak również wandalskiej kultury przeworskiej (S. Sadowski 2007, s. 143). Formy naczyń oraz technologia wykonania wskazują jedynie na przedział czasowy odpowiadający fazie B okresu rzymskiego, nie pozwalając na ustalenia kulturowe. Ponadto stwierdzono obecność pojedynczego, ceramicznego znaleziska z wczesnego okresu epoki brązu, również o nieustalanej przynależności kulturowej i kultury strzyżowskiej. Jeden z zabytków krzemiennych został wykonany z krzemienia świeciechowskiego, co może sugerować istnienie w tym miejscu także „epizodu” osadnictwa kultury pucharów lejkowatych.

Nie potwierdzono znaleziskami śladów obecności ludności kultury ceramiki sznurowej ani kultury zarubinieckiej, wskazanych (?) w wyniku wcześniejszych badań powierzchniowych. Możliwe, że ceramika „sznurowa” na stanowisku w ogóle nie występuje, a jej rejestracja na kartach AZP wynika z błędnej kwalifikacji. Mogą to być niecharakterystyczne (brzuścowe) fragmenty naczyń kultury lubelsko-wołyńskiej lub ewentualnie (mniejsze prawdopodobieństwo) – kultury pucharów lejkowatych. Za takim stanowiskiem może przemawiać opinia Jana Machnika, który udokumentował stwierdzenie, że ludność kultury cerami-

ki sznurowej nie dominowała na północ od Grzędy Sokalskiej, czyli również w Kotlinie Hrubieszowskiej, gdzie znajdował się strefa „buforowa”, prawie bezludna, rozdzielająca ekumenę „sznurową” od zwartej osadnictwa kultury amfor kulistych, obejmującego m.in. Grzędę Horodelską (np. J. Bagińska, J. Machnik 2007, s. 63). W świetle powyższego, należy z dużą nieufnością odnieść się do stwierdzenia W. Komana (1989), uznającego stanowisko 35 w Podhorcach za „sznurowe”.

W trakcie badań wykopaliskowych w Podhorcach, zbadano dwa obiekty nieruchome, które można przyporządkować do konkretnej kultury i konkretnego

okresu chronologicznego. Ich ujawnienie powinno świadczyć o istnieniu „bardziej stałego” osadnictwa ludności kultury lubelsko-wołyńskiej i w starszej fazie okresu rzymskiego. Jamy te są najpewniej pozostałościami piwniczek pod budynkami lub zlokalizowanych obok nich. Na uwagę zasługuje spory zbiór brył polepy z odciskami drewnianych belek z wypełniska obiektu 5, datowanego do poł. II w. n.e. Pochodzi ona najprawdopodobniej z oblepiania ścian „naziemnego” domu.

Materiały grupy czerniczyńskiej wystąpiły jedynie w południowej części wykopu, co może wskazywać na fakt istnienia osady tej grupy w głębi cypla, u jego nasady.

Literatura

- Bagińska Jolanta, Machnik Jan
2007 *Pasterze u schyłku neolitu i początku epoki brązu*. W: Pradzieje południowo-wschodniej Lubelszczyzny, red. E. Banasiewicz-Szykuła. Lublin, s. 61-83. Skarby z Przeszłości [9].
- Kadrow Sławomir, Zakościelna Anna
2000 *An Outline of the evolution of Danubian Cultures in Małopolska and Western Ukraine*. W: The western border area of the Tripolye Culture, ed. A. Koško. Poznań, s. 187-255. Baltic-Pontic Studies 9.
- Klisz Tomasz
2006 *Sprawozdanie z badań ratowniczych na stanowisku 29 w Husynnem, pow. hrubieszowski*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 181-187.
- Koman Wiesław
1989 *Materiały kręgu kultur z ceramiką sznurową w Kotlinie Hrubieszowskiej i na Grzędzie Horodelskiej z badań w latach 1978-1983*. Prace i Materiały Zamojskie [2]. Archeologia, s. 34-97.
- Kondracki Jerzy
1980 *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- Mazurek Teresa, Mazurek Wojciech
1998 *Kilka uwag na temat tak zwanej grupy czerniczyńskiej*. W: 20 lat archeologii w Masłomęczu 1, red. J. Ilkjær, A. Kokowski. Lublin, s. 135-148.
- Piotrowski Marcin, Wiśniewski Tadeusz
2006 *Wstępne wyniki badań wykopaliskowych na wielokulturowym stanowisku 4 w Husynnem-Kolonii, powiat hrubieszowski, w roku 2005*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 154-171.
- Sadowski Sylwester
2007 *Na progu historii. Germańscy barbarzyńcy w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie*. W: Pradzieje południowo-wschodniej Lubelszczyzny, red. E. Banasiewicz-Szykuła. Lublin, s. 133-172. Skarby z Przeszłości [9].
- Szeliga Marcin
2006 *Wyniki ratowniczych badań wykopaliskowych na stanowisku 30 w Husynnem, pow. hrubieszowski, w 2003 roku*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 173-180.
- Taras Halina
1995 *Kultura trzciniecka w międzyrzeczu Wisły, Bugu i Sanu*. Lublin
- Węgrzynowicz Teresa
1973 *Kultura lużycka na wschodnim Mazowszu i Podlasiu*. Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne 2, s. 7-127.
- Wróbel Jarosław
2006 *Grób zbiorowy z miejscowości Husynne, pow. hrubieszowski, stanowisko 29 – analiza antropologiczna*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 189-191.
- Zakościelna Anna
2006 *Badania ratownicze na trasie gazociągu Ukraina – Hrubieszów*. Archeologia Polski Środkowowschodniej 8, s. 143-151.

The outcome of archaeological excavations in Podhorce, Hrubieszów district, site 35

/summary/

The archaeological excavations were conducted as rescue work before construction work on a new section of the gaspipe from Ukraine to Poland (between Moroczyn and Werbkowice) commences. In 2007, 18 sites located along the planned gaspipe were investigated, one of which was a multicultural settlement in Podhorce.

The settlement was first uncovered in 1982 during a field survey conducted by the Institute of Archaeology UMCS as part of the Polish Archaeological Record programme. The site is located in the Hrubieszów Basin, which is part of the Western Volhynian Upland, on a distinct promontory in a meander of the Huczwa river. The promontory is covered with black loess soil of high fertility.

An archaeological trench of 100 x 2 m was dug across the tip, running NE–SW. During the research, relics found in 6 pits were examined; only 3 contained anthropogenic artefacts. Feature 2 contained material of the Lublin-Volhynia culture exclusively, while feature 5 had objects dating back to the old phase of the Roman Period (phase B).

The filling and the cultural layer of the features yielded 192 fragments of pottery, 5 flint relics, daub clay with impressions of beams (found mainly in non-portable features, 37 pieces),

animal bones (14 pieces, including 2 teeth) and stone finds (mainly material used as admixture for thinning the pottery mass, 10 pieces).

The excavations confirmed the multicultural character of the settlement. The presence of a community representing the Lublin-Volhynia culture in phase II of its development on the site was well documented (S. Kadrow, A. Zakościelna 2000, p. 213). There is also much material from the Trzciniec culture in its classical phase (H. Taras 1995, p. 71). Some remains of the Lusatian culture from the end of the Bronze Age or the Hallstatt period were also identified on the site. Other taxonomic units are considerably less represented: the Funnel Beaker culture (?), the Strzyżów culture, the Czerniczyn group (phase A of the Pre-Roman Period and the Early Middle Ages).

Additionally, the excavations provided data that made it possible to reconstruct the relief of the land here. As a result of erosion and agricultural exploitation of the land for a long time, the northern part of the promontory (where there used to be the top of a hill) became flat, while the “surplus” of earth moved towards the flood valley of the Huczwa river, forming a steep escarpment. Some rill marks were also found here.

Mgr Andrzej Bronicki
Muzeum Chelmskie w Chelmie
Ul. Lubelska 55
22-100 Chelm
muzeum.chelmskie56@neostrada.pl